

*Др Љубомир Сџајић, редовни професор
Правног факултета у Новом Саду*

*Мр Свејлана Сџанаревић, асистент
Факултета безбедности Београд*

МОДЕЛИ ОСТВАРИВАЊА БЕЗБЕДНОСТИ У ШКОЛАМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ¹

Сажетак: Овај рад представља научно-стручну анализу прикуљених података о пројектима и програмима који су се бавили безбедношћу ученика и безбедношћу школе уочише и то у периоду од 2000. године до данас, а које су финансирале и подржале две кључне институције које се баве младима. То су пре свих Министарство просвете, а заштим и Министарство за омладину и спорт, које је после доношења Националне стратегије за младе (2008) подржало многе пројекте који се баве проблемима младих.

Текст је рађен и с намером да се издвоје кључни елементи за представљање и анализу пројеката и програма који су реализовани или чија реализација и даље траје широм Републике Србије, а заштим да се да критична оцена сваког од њих како би се на крају дошло до оптималног модела и програма заштим безбедности школа у Републици Србији шито и јесте циљ пројекта.

Као прво, наведени су критеријуми који су послужили одабиру пројеката који ће ући у поље анализе и представљања, а заштим и критеријуми или параметри по којима ћемо оцениши позитивне и негативне стране сваког од њих.

Текст који следи део је реализације пројекта Факултета безбедности које финансира Министарство просвете и науке Републике Србије под називом „Безбедности и заштим организовања и функционисања базисног образовног система у Републици Србији“

¹ Овај рад је резултат рада на пројекту 47017 кога финансира Министарство просвете и науке Републике Србије

Кључне речи: безбедности школа, ученици, облици и носиоци угрожавања, модели и програми заштите.

Увод

Данас у свету има све више снага безбедности које у свом раду користе све софистициранија средства за заштиту безбедности и због тога треше велике своте новца. Ипак, и поред тога безбедност свих сегмената друштва је још више угрожена. Сва друштва су посебно осетљива на безбедност младих, нарочито популације у школама. Драматични догађаји широм света (али и код нас) у којима је дошло до драстичних угрожавања безбедности ученика и школа, поред запрепашћења, изазвали су и одговарајућу реакцију државе и њених органа. У том смислу и наша земља није изузетак, те је протеклих десетак година било више покушаја да се безбедност школе подигне на виши ниво а све с циљем да се пронађе оптималан модел заштите безбедности младих.

Да би се оснажили капацитети заинтересованих институција за решавање проблема безбедности у школама Републике Србије и повећала видљивост бројних пројеката и програма који се спроводе већ десет година, одлучили смо да на приступачан и методолошки исправан начин прикупимо, класификујемо, обрадимо, анализирамо и представимо информације о пројектима који су се спроводили или се и даље спроводе широм Србије. Наиме, сматрамо да је ово први и основни корак ка остварењу циља акредитованог пројекта „Безбедност и заштита организовања и функционисања васпитно образовног система у Републици Србији“ а то је израда оптималног модела заштите безбедности младих у школама. Досадашњи покушаји у виду монографија, научно-стручних радова и одбрањених докторских дисертација, по правилу, бавили су се парцијалним решењима тако да данас не постоји целовита студија и научно-стручна анализа досадашњих модела и програма заштите безбедности школа.

За почетак, дефинисали смо одређене критеријуме на основу којих су неки пројекти обухваћени анализом, а неки не. Такође, утврдили смо и параметре на основу којих ћемо на исти начин, по унапред утврђеном редоследу представљати кључне информације, чињенице и резултате и крајње домете одабраних пројеката. У том смислу наводимо следеће критеријуме:

Критеријуми за одабир пројеката:

1. Пројекти које је финансирало Министарство просвете (од 2000.) и Министарство за омладину у спорт (од 2008/2009)
2. Реализација пројеката минимум шест месеци
3. Пројектом обухваћене најмање три школе
4. Постојање евалуације пројекта од надлежних институција

Критеријуми за представљање пројеката:

5. Ширина тематског обухвата
6. Обухват популације укључене у пројекат
7. Време трајања пројекта
8. Резултати пројекта и њихова одрживост
9. Реакција заједнице на резултате пројекта
10. Контакт, сајт, мејл, публикација за шире упознавање са пројектом

Текст који следи указује на богатство и разноликост приступа решавању проблема безбедности у школама, али исто тако и на нека ограничења које су многи пројекти испољили управо због једностраног сагледавања проблема безбедности и свођења на поједина питања из ове области. Као што ће се на крају утврдити, мало је пројеката који су имали шири, обухватнији (холистички) приступ третирања свих безбедносних проблема, који могу да произађу из одређених односа унутар школе или на основу специфичности комуникације школе са заједницом. Овај преглед може да послужи надлежним институцијама и свим заинтересованим странама у чијој је надлежности и фокусу интересовања управо ова проблематика, да успешније креирају политику безбедности деце и младих у школском окружењу, да издвоје кључне елементе те политике на основу позитивних и одрживих решења, које су поједини пројекти дали/креирали и коначно да усмере будуће активности свих актера у друштву који су природом посла упућени на ове теме.

Сложеност проблема безбедности школе

Проблем везан за безбедност школе² (у школи, око школе, на путу до школе, обухватом школске популације, али и свих других актера који су на било који начин упућени на школу), уопште није нов проблем. Још је Сократ говорио да *„Деца сада воле луксуз, она имају лоше владање, љоказују нејошићовање сџаријих и воле брбљање умесџо учења. Деца се више не дижу када улазе сџарији у љросџорију. Она љроџиврече својим родитџелима....“*. Непримерено понашање деце никако није нова појава, која по-

² Безбедност школе можемо дефинисати као стање заштитености школе као институције (ученика и запослених посебно) од свих облика и носилаца угрожавања или од свих безбедносних ризика и претњи. Такође је примерено и тврђење, по коме се овај појам дефинише као одсуство опасности од угрожавања и повређивања свих вредности школе, а те вредности су: ученици, запослени у школи (наставно и ненаставно особље) и друга лица (која из било ког разлога долазе у школу), настава, школска имовина и пословање и рад школе. Када је реч о елементима безбедности школе неопходно је јасно разграничити ко су субјекти безбедности, које су штитење вредности, шта их најчешће угрожава и на који начин да се заштите.

ред осталих угрожавајућих појава, може штетно да делује на безбедност школе и школског окружења и која је карактеристична само за савремено друштво и облик образовања и васпитања који познајемо данас. Многе угрожавајуће појаве постојале су и раније, али је њихова заступљеност била знатно мања, а интензитет њиховог деловања много слабији. Све сложености безбедносне проблематике у школи последица је веома сложене безбедносне ситуације у читавом друштву, како на локалном тако и на глобалном плану.

Нарушена и угрожена безбедност школе може да постане озбиљан друштвени проблем и зато је важно проучавати и сагледавати/третирати све аспекте безбедности школске средине.³ Мноштво неодговарајућих и нестручних покушаја углавном заснованих на потреби стварања медијске слике да се „нешто чини“ или из личних амбиција (да не кажемо финансијских интереса) последица је неодговарајућег третмана друштва у целини, оличеном у недостатку државне стратегије и програма за заштиту безбедности школола. У разматрању наведеног проблема треба уважити приступ који ће задовољити све неопходне критеријуме, односно стандарде, за функционисање безбедне школе (сигурност и безбедност свих вредности школе). Међу главним окосницама нашег приступа је и уверење да, ма како квалитетно и перманентно градили стратешке потезе, планове и политику то није довољно уколико се она креира само споља, са највише инстанце „одозго“, без познавања контекста у коме школе живе и раде и потреба које школе имају на регионалном или локалном нивоу.⁴

У досадашњим истраживањима проблем безбедности школе најчешће се проучавао кроз облике насиља у школи. На основу те полазне премисе многа истраживања имају неке заједничке елементе. Већ на први поглед јасно је да концепт који говори о безбедности ових институција треба да буде много шири. Наиме, насилништво можемо да сагледамо као појаву наносења душевног, физичког бола или повреда другом лицу, при чему је то честа појава угрожавања младих у свакодневном животу и у разним

³ То је проблем са којим се западне, развијене земље суочавају већ више деценија и притом развијају разне програме и стратегије за решавање, док се на простору Србије последњих година пажња углавном спорадично указивала и усмеравала ка појединачним случајевима, актуелна онолико колико је медијски покривена. Од *демократских њромена* овај проблем је све више у центру пажње истраживача. Ипак, не постоји обједињена и свеобухватна стратегија на државном нивоу.

⁴ Данашња научна интердисциплинарност, комплексни изазови живота и рада не само да захтевају него и намећу различите углове посматрања и јасније сагледавање димензија проблема безбедности школе, а затим и утврђивање смерница за стратешко деловање и покретање бројних активности у друштву како би се на најбољи начин тај проблем и решавао.

околностима, а и законом кажњива. Приметићемо да су изостављене многе друге опасности или претње које могу да угрозе, поред ученика, и друге учеснике у школском раду и животу. Дакле, осим претњи по живот, здравље или имовину појединаца од стране лица која се насилно понашају, постоје многи самодеструктивни облици угрожавања, као што су социопатолошке појаве, затим појаве угрожавања које нису настале деловањем човека већ природе – дакле елементарне непогоде, разни облици деградације природе, потом разни облици дискриминације, неједнакости и облици угрожавања који нису законом кажњиви, а ипак нарушавају мир, слободе и права појединаца итд.

Сложеност овог проблема обавезује нас да у приступу решавања проблема безбедности у школама, учествује више научних дисциплина и захтева садејство многобројних стручњака и експерата различитих професионалних опредељења, као и учешће бројних институција и организација.

Како је већ најављено у уводу, у тексту који следи овом приликом анализираћемо (због ограничености простора) два пројекта који се баве безбедношћу школе у Србији и на основу тога успоставити критеријуме на основу којих ћемо представити читав низ пројеката у серији текстова који ће уследити.

Пројекат 1. – Учењем до безбедности

Овај пројекат је један од првих целовитих покушаја да се на систематичан начин, примерен школи, покуша решити проблем безбедности младе популације обухватније него што је то само насиље. Аутори пројекта пошли су од премисе да се проблеми безбедности школе не могу раздвојити од проблема безбедности на стадионима, у диско-клубовима, на улици, у кући итд. Даље, аутори полазе од чињенице да је најбоље бити заштићен када умеш сам да се заштитиш, а полуге система су ту само да ти помогну да у томе и успеш. Ово зато што многа угрожавања и настају управо зато што их млади нису препознали као могућа угрожавања, а када се она догоде држава и школе реагују тек када треба отклонити последице. Тако, на пример, много је лакше некога едукацијом одвратити од тога да постане наркоман, криминалац, секташ или насилник, него га ресоцијализацијом вратити на прави пут.

Пилот пројекат *Учењем до безбедности* реализован је школске 2005/2006. године, на основу подршке Савета за превенцију проблема развоја деце и младих при Министарству просвете и спорта Републике Србије. Овим пројектом предвиђено је да се у првој фази која је трајала једну школску годину у 20 школа и четири града у Републици Србији (Нови Сад, Београд, Крагујевац и Ниш), као факултативан уведе нови наставни предмет под називом *Безбедносна култура*.

Општи циљ изучавања овог предмета био је да ученици првог разреда средње школе стекну нова теоријска и практична знања из различитих области безбедности о потреби, начинима и средствима заштите личних и општих друштвених вредности од различитих облика и носилаца угрожавања без обзира на место и време њиховог испољавања. Посебни циљеви су били усмерени ка развијању специфичних вештина и изграђивању позитивних ставова када су у питању поштовање других и другачијих личности, поштовање људских права и безбедносних принципа. Такође, важан циљ је и успостављање и изградња позитивног и кооперативног односа према свим институцијама друштва које се старају о стабилном и правним нормама успостављеном стању безбедности.

Основни задаци пројекта Учењем до безбедности, а реализовани кроз предмет Безбедносна култура јесу:

1. Да ученици изучавањем релевантних садржаја стекну нова знања и интегришу их са раније стеченим знањима о:

- савременим изворима, облицима и носиоцима угрожавања безбедности младих са посебним освртом на школу и породицу;
- методама и средствима заштите;
- правима и обавезама у датим ситуацијама и
- реаговању (самостално и колективно) на могући настанак кризне ситуације

2. Да се ученици оспособе да:

- препознају опасне – конфликтне ситуације међу својим вршњацима и у друштву;
- препознају опасне материје и средства по здравље људи и екосистем и
- упознају средства и методе сопствене и колективне заштите од различитих облика угрожавања (пожари, криминалитет, злоупотреба наркотика и лекова и нездраве хране, насилништва, деструктивног деловања секти, трговине људима и људским органима и слично.

3. Да се ученици упознају са:

- методама, средствима и реакцијама друштва на опасне (небезбедне) ситуације;
- методама и средствима и реакцијама служби безбедности у кризним ситуацијама и
- основним нормама националног и међународног права на заштити мањина, развоју толеранције, и остваривању основних норми људских права.

4. Да ученици стекну лична уверења о неопходности:

- поштовања принципа у остваривању безбедносне културе;

– успостављања, одржавања и развоја односа толеранције, поверења и поштовања колективног духа, позитивне атмосфере као битног услова за подизање нивоа безбедносне културе појединца и друштва;

– изградње и унапређења кооперативног односа са друштваном заједницом и њеним специјализованим органима и

– прихватање навика, вештина и особина добрих и успешних грађана који се старају о сопственој безбедности али и безбедности друштва и међународне заједнице.

Директни реализатори наставе из предмета *Безбедносна култура* били су дипломирани студенти Факултета безбедности (са радним искуством, просеком изнад 8,00, положеним стручним испитом за професоре, познавањем рада на рачунару), који су претходно прошли једнонедељну обуку/припремну наставу као предфазу пројекта. Током обуке добили су потребне смернице, упутства и радне материјале (писане текстове, видео записе и сл.) за извођење наставе. Ангажовани наставници до пуног радног времена предвиђени су да обављају и функцију менаџера безбедности.⁵

Коначни резултати пројекта

1. После припремне обуке и реализације завршног елабората полазника одабрано је 18 квалитетних наставника и предавача, који су ангажовани за даљу реализацију пројекта. Према налогу Министарства просвете и спорта, а на основу података да је код њих било највише проблема у протеклом периоду, одабране су следеће школе: У Београду (Графичка школа, Школа за бродарство, бродоградњу и хидроградњу, Техничка школа за обраду дрвета, унутрашњу декорацију и пејзажну архитектуру, Гимназија „Свети Сава“, Техничка школа „Колубара“), у Крагујевцу (Прва крагујевачка гимназија, Прва техничка школа, Медицинска школа „Сестре Нинковић“ и Техничка школа за машинство и саобраћај), у Новом Саду (Средња машинска школа, Техничка школа „Јован Вукановић“, Саобраћајна

⁵ У нашој земљи систематизацијом радних места није предвиђена и позиција менаџера безбедности у школама. На основу иностраног искуства, а делом и као резултат пројекта о коме се у овом тексту говори функција менаџера безбедности је веома значајна и високо позиционирана у оквиру топ менаџмента сваке организације и институције, па тако и школе. Када је реч о његовом месту у организацији школе, односно основним задацима и функцији, бави се: проценом безбедносне ситуације, предлогом и активностима на спровођењу мера за отклањање опасности, одлучивањем о безбедносним циљевима, начинима и средствима за њихово остваривање, успостављањем организације способне за заштиту и адекватан одговор на безбедносне изазове и претње, израдом безбедносне анализе, пружањем пуне сигурности свим ученицима, запосленима и посетиоцима, контролом спровођења успостављених мера безбедности, пружањем информација, едукацијом, развијањем сарадње са свим релевантним институцијама из окружења и сл.

школа „Пинки“, Електротехничка школа „Михајло Пупин“, Гимназија „Јован Јовановић Змај“ и у Нишу (Гимназија „Бора Станковић“, Гимназија „Стеван Сремац“, Економска школа и Трговинска школа).

2. Током школске 2005/2006. године наставу из предмета Безбедносна култура похађало је укупно 1 817 ученика прве године у изабраним школама.⁶

3. Почетак реализације пројекта пропратили су бројни штампани медији у Републици Србији (*Политика, Глас јавности, Данас, Грађански лист, Вечерње новости, Блиц, PSS Security systems*) као и *РТС, Телевизија Нови Сад* и неки локални медији.

4. Прикупљени завршни извештаји наставника/предавача указују на следеће: 1) да је интересовање за предмет *Безбедносна култура* било изузетно; 2) да су поједине теме изазивале посебну пажњу, пре свега, зато што ученици нису имали могућности да их чују на неком другом месту; 3) да постоји изразита потреба за оваквим предметом (можда чак и као изборни предмет); 4) да је успостављена одлична сарадња са институцијама из локалне заједнице и родитељима и 5) да су као менаџери безбедности помогли откривању насиља у породици код појединих ученика, начин дистрибуције наркотичких средстава у школском дворишту, спречене туче и други инциденти и слично. Такође, уочено је да сарадња са руководством школе није увек била на задовољавајућем нивоу, јер су се поједини директори плашили да се при реализацији пројекта не покаже стварно стање ствари, које су они често прикривали. Осим тога, ни Министарство просвете и спорта у читавом пројекту које је после одређених кадровских промена није показало интерес за даљи рад.

5. Као резултат рада на пројекту написана је и публикована књига/уџбеник *Безбедносна култура младих – како живети безбедно*, која је требало да омогући младима да лакше, боље и правилније сагледају садржаје који ће им омогућити да безбедније и боље живе. Циљ писања ове публикације био је да се направи потпуно нов приступ начину решавања проблема младих, где би млади уз родитеље, наставнике и друге актере из окружења постали основни и најважнији субјекти заштите сопствене безбедности, а не пасивни објект који ће неко други да штити. На тај начин млади се стављају у позицију да својим знањем препознају, превентивно делују и спрече све појаве и понашања која их могу угрозити, што и јесте суштина самог концепта безбедносне културе.

⁶ Треба нагласити да је пријављивање ученика било потпуно добровољно и да је број пријављених превазишао сва очекивања с обзиром на то да је настава организована факултативно после редовних часова које су ученици имали. Број пријављених указује на разумевање проблема са којим се ученици срећу и жељу да га што безболније реше. Интересантно је да је пројекат изазвао још веће интересовање родитеља и школа и градова у којима се није спроводио.

Пројекат – програм 2 – Школа без насиља – ка сигурном и подстицајном окружењу за децу⁷

Реализација програма *Школа без насиља – ка сигурном и подстицајном окружењу за децу* започела је 2005/2006. године. Спроводи се у сарадњи са Министарством просвете, Министарством здравља, Министарством рада и социјалне политике, Саветом за права детета Владе Републике Србије, Заводом за унапређивање образовања и васпитања, а од 2008/2009 и са Министарством унутрашњих послова и Министарством омладине и спорта.

Главни циљ програма Школа без насиља јесте стварање безбедне и подстицајне средине за учење, рад и развој. У оквиру овог програма насиље је дефинисано као сваки облик понашања који има за циљ намерно нашошење психичког или физичког бола другоме.

С обзиром на постављени циљ, трајање програма није временски ограничено; програм је развојни и настоји да постане саставни део васпитног рада у школама. Програм је, пре свега, намењен деци, наставницима и запосленима у школи, али и родитељима и читавој локалној заједници.

Тренутно се спроводи у 197 основних и 9 средњих школа широм Србије. Програмом је обухваћено око 140 300 ученика и 13 200 одраслих из 64 места у Србији. Сертификат о успешно реализованом програму добила је 101 школа.

Конкурс за школе које желе да се укључе у програм стално је отворен, а укључивање нових школа одвија се сваког полугодишта у складу са финансијским могућностима. Избор пријављених школа обавља се на основу пријава школа географске дистрибуције, расположивих средстава као и капацитета школе и локалне заједнице.

Први корак у реализацији програма усмерен је ка уочавању проблема и омогућавању запосленима у школи да се упознају са објективно утврђеним чињеницама о насиљу у њиховој школи. Истраживање о врстама и интензитету насиља спроведено је у свим до сада укљученим школама, а истраживање у првих 50 школа спроведено је на узорку од 26 947 ученика и 3 397 одраслих донело је податке да је 65% ученика бар једном, а 24% више пута било изложено неком облику насилног понашања у периоду од три месеца. Најзаступљенији облици насилног понашања јесу: вербално насиље, ширење лажи и сплеткарење, те претње и застрашивања.

Компоненте програма

Свака школа формира тим који је задужен за подршку програму и праћење реализације програма у школи. То је уједно и тим за заштиту деце од насиља, злостављања и занемаривања, који је прописан Посебним про-

⁷ www.unicef.rs/skola-bez-nasilja-30.html

токолом за заштиту деце од насиља, злостављања и занемаривања. Овај протокол донело је Министарство просвете, а он се односи на све образовно-васпитне установе. Програм је развијен кроз четири компоненте:

– истраживачка компонента – истраживање искустава и ставова свих у школи о насиљу, обрада и презентација резултата наставницима, деци, родитељима и локалној:

– едукативна компонента – обука наставника и школског особља, о вештинама комуникације, о отвореном дијалогу између деце и одраслих, о превентивној улози школских правила, о реституцији, тј. надокнади штете, о позитивној дисциплини, о конструктивној интервенцији, о формирању унутрашње заштитне мреже и спољашње заштитне мреже у школи;

– вршњачка едукација – рад са вршњацима на препознавању и откривању насиља, вршњачкој заштити, изградњи узајамног поверења и смањењу насилног понашања међу вршњацима и

– компонента породица/медији/локална заједница – промоција узајамне сарадње и мобилисање јавности за изградњу савезништва и активно деловање на смањењу насиља у заједници.

Примена програма и трајна уградња у школски програм рада/школски курикулум траје најмање једну школску годину. У овом процесу школа пролази кроз седам корака:

1. Подизање свести о проблему – прихватање да се у школи догађа насиље.

2. Формирање унутрашње заштитне мреже (УЗМ) – доношење процедура и механизма за њено трајно функционисање.

3. Успешно функционисање УЗМ – дефинисање процедуре за евидентирање насиља и предузимање мера заштите.

4. Формирање спољашње заштитне мреже (СЗМ) – укључивање дома здравља, центра за социјални рад, општине и полицијске управе у функционисање програма у школама.

5. Обраћање за помоћ деце/породица изложених насиљу – успостављање поверења у унутрашњи и спољашњи тим помагача (заштитне мреже).

6. Функционисање система интервенисања – дефинисање процедура за правовремен и конструктиван одговор на насиље, интервентне и превентивне активности примењује се у школској пракси.

7. Самопроцена школе – да ли је школа постала безбедно окружење за децу/ученике; родитељи и наставници сматрају да школа може самостално да настави са програмом и сматрају да је школа сигурније место за развој.

Иако је тематски фокусиран само на насиље, програм *Школа без насиља* је свеобухватан у методологији/начину на који приступа овом проблему и како развија поједине сегменте рада. Да би се успешно реализовао

у једној школи потребно је време, преданост ка променама и промени начина размишљања и ставовима свих у школском окружењу. За успешно спровођење програма, потребна је и велика подршка и активно учешће руководства школе, свих запослених, несметан проток информација између ученика и наставника, наставника и родитеља, имплементација програмских садржаја у приоритетне активности школе, као и добра сарадња са институцијама у локалној заједници (дом здравља, центар за социјални рад, полиција и друге.). Такође, важно је и континуирано обезбеђивање средстава за интензивније спровођење програма.

Као значајан продукт овог програма изашле су и одређене публикације као што су: *Приручник за родитеље – Школа је данас било у школи, Фер ибра – Ибра у којој се ибра Фер, Насиље у школама* – монографија аутора Драгана Попадића и други бројни лифлети, рекламни памфлети у оквиру кампања које су се спроводиле и слично.

Програм Школа без насиља је од почетка медијски веома добро праћен, присутан у многим кампањама које промовишу и познате јавне личности (Саша Ђорђевић, Ана Ивановић и други), али и тема значајних конференција, јавних скупова и других манифестација, како на локалном тако и на нивоу државе.

Резултати који су остварени пројектима/програмима који су напред презентовани, наводе нас на већ у теорији препознате чињенице о томе шта је школа и које место у друштву она заузима. Школу можемо посматрати изоловано од друштва, или у ширем контексту делом тог друштва, па самим тим можемо издвојити различите углове анализе:

– школа као извор страха, место где се губи креативност (као основна одлика детињства), спутава дух, даје скучена слика човека и света прилагођена политичким потребама или

– школа као место сигурности, место где се развија креативност, маштовитост, место где се ослобађа дух и дешава социјализација личности.

Први угао посматрања је нажалост чињеница/реалност на коју се често наилази у пракси и која може бити генератор бројних извора небезбедности, па се самим тим мора што пре превазићи и други угао посматрања и анализе који је пожељан позитиван, те му стога треба тежити и трудити се на сваки могући начин достићи га.

На различите начине и из разних аспеката можемо посматрати проблем безбедности у школи, па самим тим и поставити многа питања:

– Где је извор небезбедности? (школа, уже или шире окружење, друштво у целини)

– Где је кључ решења проблема? (школа, уже или шире окружење, друштво у целини)

Одговори на ова питања усмеравају нас ка више праваца и ка различитим угловима анализе проблема небезбедности школе. Школа није машина већ један отворен, активан систем, који мора да се носи са многим проблемима и да обавља више функција. Школски систем, иначе, проистиче из начина артикулисања три „функције“. Једна од њих је функција производње. С циљем да створи једног друштвеног актера, а такође и једног субјекта, јер образовни пројекат никад не води рачуна само о прилагођавању, школски систем обавља функцију производње. Функција производње не ограничава се само на питање наставног програма, на садржај градива и планова. Подразумева се да *форма*, оно што се обично назива педагогијом, обухвати и један културни модел.

Друга функција образовног система јесте функција селекције, формирање школске хијерархије, једне класификације способности. Кроз дужину школовања, кроз смерове, кроз природу диплома, школа класификује ученике и поставља их у хијерархију.

Коначно, школа је такође организација коју дефинише њена функција интеграције. Та функција остварује се првенствено кроз способност школске организације да прихвати и призна заједницу и живот омладине.

Образовање је резултат живота и сазревања у заједници.⁸ Демократски проблем у образовању није примарно проблем подучавања деце, то је проблем стварања заједнице у оквиру које деца не могу а да не сазревају као демократична, интелигентна, дисциплинована, слободна и часна бића жељна да поделе задатке генерације.

Школа не може да произведе овај резултат, само заједница то може да учини.⁹ Када је реч о школи као заједници важно је препознати чврсте везе које се граде између свих актера школе, с једне стране, а затим и између школе и шире друштвене заједнице, с друге стране. Резултати оба наведена пројекта су то управо и показала.

Закључак

Један од приоритетних задатака друштва (подразумевајући све нивое – од највишег до најнижег) јесте да обезбеди сигурно и безбедно окружење за све у школским срединама. Ученици, родитељи, руководство школе, школска администрација, техничка служба и други чланови школске средине, али и шире заједнице морају радити кооперативно у остваривању тог

⁸ Navighurst, J. P. and Neugarten, B.L. 1967, стр. 226. према: Снежана Радовановић: *Школа и друштвена средина*, Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета у Београду, 1997.

⁹ *Исто*, стр. 226.

циља. Уколико се ствара или постоји вештачка подвојеност између школе и осталих елемената друштва, штета се подједнако наноси и једној и другој страни.

На школу посредно или непосредно, више или мање, утичу друштвено-економски чиниоци у том друштву, систем друштвених односа, затим, све оне активности којима се остварују циљеви друштва, промене у друштву, као и бројне институције. У школи се, такође, кроз садржај и методе рада преламају и други елементи друштвене средине, системи вредности, идеја, правила понашања, традиција и обичаји датог друштва. Међутим, све то представља најшири ниво друштва а може се рећи и глобални. Школа није непосредно повезана са таквом најширом друштвеном средином, мада је неоспорно њома условљена.

У разматрању односа између школе и уже или шире заједнице постоји много непознатог и на теоријском и на сазнајном, као и на методолошком и на практичном плану. То у пуној мери важи за нашу земљу, можда чак и више него за друге земље. Чињеница је да недостаје довољно теоријских и научних претпоставки да се критички разматра и проблематизује стварност и утврде дугорочна институционална и системска решења за појединачне безбедносне проблеме на локалном, али и на сваком другом нивоу. Пракса може да понуди добра и применљива решења, аки често може и да учинити проблем још сложенијим. У сваком случају, добар теоријски оквир на чијој изградњи још треба радити, у знатној мери може да омогући превазилажење практичних проблема.

*Ljubomir Stajić, Ph.D., Full Professor
Faculty of Law Novi Sad*

*Svetlana Stanarević, LL.M., Assistant
Faculty of Security Studies Belgrade*

Models of Achieving Security in Schools in Republic of Serbia

Abstract

This work represents scientific and expert analysis of data collected on projects and programmes that deal with student safety and security of schools in period since 2000 onwards, which were financed and supported by two key institutions dealing with youth. Those two institutions are Ministry of Education and Ministry of Youth and Sport, which is after passing National Youth Strategy supported many projects that deal with the youth problems.

The text has been made with the purpose to isolate key element for the presentation and analysis of projects and programs realized and which realization is still in progress in the Republic of Serbia, and then to give a critical evaluation of each one in order to come to an optimal model and programs to protect security of schools in the Republic of Serbia, which is the purpose of the project.

First of all, named criteria used for selection of projects that will enter the field of analysis and presentation, and then the criteria or parameters by which we evaluate the pros and cons of each.

The following text is part of Faculty of Security Studies financed by Ministry of Education and Science of the Republic of Serbia named by „Safety and Protection of Organization and Functioning of Educational System in Republic of Serbia“.

Key words: school safety, students, forms and holders of endangering, models and programmes of protection.